

AZİZLER VE DÂHİLER
ORTAÇAĞDA BİLİM VE SEKÜLERİZM

FOL® 159

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 44396

BİLİM 08
BİLİM TARİHİ 03

AZİZLER VE DÂHİLER –ORTAÇAĞDA BİLİM VE SEKÜLERİZM–
ÜNSAL ÇİMEN

EDİTÖR: EBUBEKİR DEMİR
REDAKSİYON: H. DERYA KILIÇ
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-625-7307-75-8

BASKI: AYRINTI BASIM YAY. VE MAT. HİZ. SAN. TİC. A.Ş.
MATBAA SERTİFİKA NO: 49599

1. BASKI: KASIM 2021

İLETİŞİM ADRESLERİ
CİNNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
siparis@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

ÜNSAL ÇİMEN

Antalya doğumlu (1974). Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Jeofizik Mühendisliği Bölümünde, lisansüstü eğitimini Akdeniz Üniversitesi (2003-2005) ve Otago Üniversitesi (2012-2017) felsefe bölümlerinde tamamladı. Lisansüstü eğitimi sırasında Platon'un kadına bakışını incelediği yüksek lisans tezini ve Francis Bacon'ın doğa felsefesinde matematiğin yerini incelediği doktora tezini yazdı. Hâlen Muş Alparslan Üniversitesi Felsefe Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmakta ve çalışmalarını erken modern dönem bilim felsefesi tarihi ve feminizm alanlarında sürdürmektedir. Başlıca eserleri: *Eski Yunan Dramalarında Anaerkil İzler* (2011).

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	11
BİRİNCİ BÖLÜM	17
HYPATIA, ANTİK KÜLTÜR VE SEKÜLERİZM	
1. Hellenizmin Tozu	17
2. Büyü, Astroloji ve Antik Kültür	26
3. Bir Vali ile Başpiskopos Arasındaki Çatışma ve Antik Kültürün Seküler Niteliği	36
4. Feminizmin Simgesi Olarak Hypatia	45
İKİNCİ BÖLÜM	48
FELSEFENİN VE BİLİMLERİN HİZMETÇİ ROLÜ	
1. Patristik Dönemde Kilise ve Pagan Okulları	48
2. Teoloji ve Hizmetçileri	52
2.1. Akli Küçümsemek	52
2.2. Teolojinin Hizmetçisi Olarak Felsefe ve Bilimler	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	67
ARAÇSALCILIK VE GALİLEO’NUN MATEMATİKSEL GERÇEKÇİLİĞİ	
1. Doğa Felsefesi ile Matematiksel Bilimler Arasındaki Aristotelesçi Disiplinel Ayırım	67
2. Astronomiye Araçsalcı Yaklaşım, Kilise ve Yer Merkezli Evren Modeli	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	83
PRENS VE SEKÜLERİZM	
1. <i>Kutsal Kitap'ın Mecazi Yorumu ve Kanıtlanmış Doğa Önergeleri</i>	83
2. <i>Yeşu'nun Güneş Merkezli Yorumu</i>	98
3. <i>Prens: Bilgibilimsel ve Politik Sekülerliğin Simgesi</i>	107
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	125
DİZİN	133

BİRİNCİ BÖLÜM HYPATIA, ANTİK KÜLTÜR VE SEKÜLERİZM

1. Hellenizmin Tozu

Makedonya kralı Büyük İskender (MÖ. 356-323), gençliğinde Aristoteles tarafından eğitilmişti. Babası II. Filip'in MÖ. 336'da öldürülmesinden sonra yönetime geçmişti. Büyük İskender, Yunanistan'dan Hindistan'a kadar büyük bir Yunan imparatorluğu kurmuş ve buraları Yunan kültürüyle tanıştırmıştı. Fethettiği yerler arasında Mısır da vardı ve burada, kendi adını vermiş olduğu İskenderiye şehrini MÖ. 331'de kurdu. Şehir, Büyük İskender'in ölümünden sonra, İskender'in generallerinden olan I. Ptolemaios Soter tarafından Mısır'da kurulan Ptolemaios Krallığı'nın başkenti oldu ve kısa zamanda büyüyerek Akdeniz coğrafyasının düşünsel ve kültürel merkezi hâline geldi.

Yunan coğrafyacı Strabon (MÖ. 64/63-MS. 24), İskenderiye Roma eline geçtikten sonraki bir tarihte İskenderiye'yi gezmiş ve şehir hakkında şunları yazmıştı:

Şehir tümüyle, at ve iki tekerlekli at arabası sürmeye elverişli –iki tanesinin genişliği yüz ayağı geçen, çok geniş, birbirileri ile dik kesişen ve birbirlerini iki kola bölen– caddelerce bölünmüştür. Şehir, yüzölçümünün dörtte birini, hatta üçte birini oluşturan en güzel kamusal alanları ve de kraliyet saraylarını barındırır. Müze aynı zamanda kraliyet saraylarının bir parçasıdır; halka açık bir yürüyüş yolu, koltuklu bir Eksedrası ve de içerisinde, Müze'yi paylaşan bilim insanlarının yemek salonu bulunan büyük bir ev vardır. Bu bilim

DİZİN

A

- Adem 64, 65
Akademi 29, 53
Ammon 22
İmparator Anastasius 50
Antik: ~ bilim 11, 12, 13, 21, 26, 45, 47; ~ felsefe 45; ~ kültür 12, 13, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 45, 47, 47, 123, 124
Antonius, Marcus 19
Aphthonius 49
Aquinas Aziz 42, 97, 98
araçsalcılık 81
Aristoteles 14, 17, 18, 19, 30, 42, 43, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 81, 82, 83, 98, 106, 113, 121
aritmetik 67, 70
armoni bilimi 70
Arşimet 71, 112
astrologlar 34
astroloji 13, 26, 27, 31, 32, 33, 34, 35
astrolojik inanç 29
astronomi 14, 34, 58, 59, 67, 69, 70, 73, 76, 77, 81, 91, 100, 111, 112
astronomlar 11, 21, 34, 35, 36, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 80, 81, 82, 84
ateizm 64, 65
ateş 72
Athanasius 25
Atina 29, 40, 45, 50, 51, 52, 53, 78
Augustinus 42, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 91, 92, 98, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113

B

- Bacon, Francis 32, 64, 65, 66, 82, 90, 91, 121, 125, 126, 128, 130
Basileios 54, 55, 56, 57, 61

- Batlamyus 34, 74, 75, 81, 83, 84, 99, 100, 112
Bellarmine, Robert 78, 81, 110, 111, 113, 122, 125, 126
bilgelik 57
bilim 44; ~i sekülerleştiren tutum 115; ~ ve felsefenin sekülerleştirilmesi 66; ~ ve felsefenin gerilemesi 12, 13; ~ ve felsefeye saldırılar 50; din ve ~ ilişkisi 11; klasik -ler 55, 63
Booth, Charlotte 46
Bryant, Joseph M. 41, 42
büyü 13, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35
büyücüler 34
Büyük Düşes Christina 14
Büyük İskender 17, 18, 45

C

- Caesar, Julius 19
Celsus 27, 29, 56, 126
coğrafi keşiflerin 45
Cox, Harvey 15
Cyril 12, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47

D

- Damaskios 40, 51, 52
De Mowbray 55, 56, 57, 65, 127
Dee, John 31
Demetrius 18
Demokritos 20, 30
demonoloji 13
deneyim 64
Descartes 68, 90, 122, 130
dış tekerleme eğrisi 74, 76
din: ~ alanında yaşanan değişimler 50; ~ görevlileri 50, 55
diyalektik 30
doğa 66, 67, 70, 73, 83, 88, 90, 107,

- 114, 121, 123; ~ bilgisi 53, 62, 64, 65, 115, 121; ~ bilimleri 61, 66, 90, 93, 121, 122, 123; ~ felsefesi 67, 74, 80, 82, 98, 106; ~ filozofu 68, 70, 71, 73, 80
doğal teoloji 89, 90
doğrusal hareket 72
dört element 72
Draper, John William 11, 127
dünya 49, 68, 71, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 92, 93, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 106, 110, 111, 113
dünyevi bilgi 63
Dzielska 12, 13, 23, 33, 37, 39, 40, 44, 47, 127
- E
Elchasaites 34
Eleusis gizemleri 30
Empedokles 30
Enchiridion 59
Epiküros 30
Epiphanius 18
Evagrius 24
evren 90; ~in merkezi 72
- F
felsefe 48, 65; ~ öğretiminin yasaklanması 51
feminizm 46, 47
Ficino, Marsilio 31
Filon 13, 57, 59
Finocchiaro 78, 80, 107, 125, 128
fizik 14, 67, 74, 77, 81, 106, 113
fizikçiler 59
fiziksel model 81
Foscarini 78, 110, 111, 125
Friell 23, 128
- G
Galileo 11, 14, 15, 44, 66, 67, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130
Gellius, Aulus 19
Geminus 77, 128
geometri 58, 70, 71, 112
gök 92, 93, 95, 99, 101, 102
Gregorius 117
Güneş 22, 61, 68, 69, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 90, 91, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 108, 110, 111, 113; ~ merkezli evren modeli 75, 84, 99, 108
- H
Haçlı Seferleri 45
Hahn, Johannes 23, 24, 25, 128
harmonî 67
hava 72, 84, 101
Havari Aziz Petrus 117
hayvanlar 61
Hegias 51
Heinrich Cornelius Agrippa 31, 117
Helenistik: ~ dönem 20; ~ kültür 49
Heliodorus 40
Hellenizm 13, 17, 25
Hierax 38
Romalı Hipolit 33, 34
Honorius 50
Hristiyan 11, 12, 13, 14, 15, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 65, 84, 89, 90; ~ Apolojistler 33
Hristiyanlık 12, 13, 14, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 35, 36, 37, 42, 43, 44, 45, 48, 52, 55, 56, 58, 89, 112, 121, 122, 124
Hypatia 3, 5, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 21, 23, 26, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 44, 45, 46, 47, 51, 124, 126, 127
- I
Iamblichus 26
Ignatius Aziz 122
Papa III. Paul 84
Inchofer, Melchior 78, 79, 93

İ

- ikincil nedenler 65, 66
 ilk nedenler 66
 inanç 22, 54, 55, 56, 82, 109
 İsa 29, 53, 89
 İskenderiye 11, 12, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 48, 49, 52; ~ Kütüphanesi 18, 48, 49, 52
 İskenderiyeli Filon 13, 57
 İslam 89
 Jerome Aziz 96, 97
 Julianus İmparator 21, 22
 Justinianus İmparator 50, 51, 77

K

- Karanlık Çağ 12, 45, 46, 120
 Keldani Kehanetleri 26, 28, 29
 Kepler 74, 107
 Kilise 11, 13, 14, 15, 23, 24, 26, 29, 32, 34, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 56, 63, 64, 66, 73, 75, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 93, 102, 106, 107, 108, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124; Katolik ~ 78, 109, 118, 120
 Kinikler 43
 Klement 57
 Kleopatra 19
 Kopernik 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 101, 102, 107, 113, 126
 Kral Helios 22
 Kudüs 29, 53
 Kutsal Kitap 38, 39, 42, 43, 44, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 78, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 105, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115; ~ Ruh 87, 93, 111

L

- Laertios, Diogenes 20
 Libanius 22
 Lindberg, David C. 11, 12, 13, 15, 26, 27, 30, 32, 33, 37, 44, 47, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 60, 62, 63, 108, 109, 113, 129

M

- Magalhaens, Cosme 101
 Makrina 46
 matematik 67, 68, 71, 74, 81, 82
 matematikçiler 34, 68, 69
 matematiksel: ~ bilimler 14, 67, 69, 70, 71, 74, 80, 82, 98, 106, 113; ~ gerçekçilik 81; ~ model 81; ~ nitelikler 71, 73
 mekanik 67, 70
 Mirandola, Giovanni Pico della 31, 32
 Mowbray, Malcolm De 55, 56, 57
 Musa 57
 müzik 58, 67, 112

N

- Nitrian Keşişleri 25, 39

O

- Ockhamlı William 41, 44, 46, 117, 118
 olguya dair nedensel bilgi 70
 oluş ve bozuluş 72
 Olympius 28, 41
 optik 67, 68, 70
 Orestes 12, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47
 Orfeusçuluk 30
 Ortaçağ 14, 15, 31, 37, 38, 41, 43, 44, 45, 47, 63, 116, 120
 Osiander 73, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 85, 126

P

- pagan dinî uygulamaları 50
 pagan(lar) 23, 24, 25, 53, 61, 62, 124; ~ seçkinler 51
 paganizm 23
 Palladas 12, 13, 25, 41
 Papaların Gücü 44
 Paracelsus 31
 patristik dönem 48, 52
 Pavlus 53, 64, 65
 perspektif 67
 Petrarch, Francesco 120, 130
 Petrus Aziz 117
 Pisagor 30

- Platon 29, 30, 42, 43, 53, 78, 90, 121; ~un akademisi 29, 53
Platonculuk 13, 14, 20, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 40, 50, 51, 78, 81
Platonik Aşk 30
Plotinus 21
politik: ~ güç 13, 14, 15, 26, 37, 115, 116, 118, 119; ~ sekülerlik 15; ~ sekülerliğin simgesi 107
Pontuslu Herakleides 77
Porfiryus 26, 27, 29
prens 114, 115, 116, 118, 119; ~in saygınlığı 114
Proklos 26, 51
Protestan Reformu 109
Ptolemaios Krallığı 17
Ptolemaios Soter I. 17, 18
Putperestlik 33
- R
- Rönesans 14, 15, 31, 32, 37, 41, 43, 44, 45, 63, 64, 116, 120, 123, 124
- S
- seküler 13, 14, 15, 23, 39, 41, 42, 43, 44, 55, 58, 60, 62, 63, 64, 96, 112, 114, 116, 117, 121, 123, 124; anti- ~ 13, 14, 15, 39, 41, 42, 43, 116; ~ bilgi 15, 58, 61, 62, 63, 121
sekülerizm 15, 116
sekülerleşme 15
Serapeum 12, 13, 20, 23, 24, 25, 28, 41, 48, 49, 128
sınırsız iktidar gücü 114, 115, 116, 123
siyaset 46
Smith, Andrew 28
Sofistler 43
Stoacı felsefe 20
Strabon 17, 18, 21
- T
- Taliaferro, Charles 89
Tanrı 25, 53, 56, 58, 59, 64, 65, 66, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 104, 111, 117
Tatianus 29, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 63
Teitler 21, 22, 131
teolog 35, 58, 75, 81, 93, 111, 114, 115, 119, 123
teologlar 93
teoloji 13, 14, 15, 46, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 89, 90, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 121, 122, 123
Tertullianus 29, 33, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 63, 88, 90, 91
Tetrarşi dönemi 20
teürji 26, 27, 28, 30, 32
Thales 30, 54
Theodosius 23, 24, 48, 128
Thomas, Keith 28
tıp 71, 112
tinsel alan 116
toprak 50, 72
Trento Konsili 109
- V
- vahiy 27, 89, 90
Papa VII. Gregorius 117
Vio, Thomas de 101
- W
- Watts, Edward J. 20, 50, 51, 52, 132
- Y
- Yahudi(ler) 13, 23, 28, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 57, 89
Yahudilik 23, 89
Yeni Platonculuk 13, 14, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 40, 50, 51, 78
yerel politika 12
Yeşu 98, 99, 100, 101, 102
Yunan: ~ felsefesi 29, 34; ~ paganizmi 28, 30
Yunanistan 17, 42, 43, 121
Yunanlıların bilgeliği 34
- Z
- Zakai, Avihu 107, 132
Zeus 22
zooloji 19
Zosimus 24